

vetheti magát a szikláról, mert az angyalok felkarolják. Az ilyesmi egyébként nem is ritkaság az alpinizmusban. George Mallory barátom például, aki később a Mount Everest csúcsának közelében tűnt el, egyszer teljesen megmagyarázhatatlan teljesítményt nyújtott a Snowdonon. Egy sziklapárkányon felejtette a pipáját, félúton lefelé az egyik lliweddi szakadékban, és elhatározta, hogy visszamászik érte, de nem azon az úton, amelyen lejött, hanem levágja a kanyarokat. Meg is tette, majd ugyanezen a rövidebb úton megint leereszkedett. A többiek nem is látták, merre mászott, mikor azonban másnap eljöttek felvenni a hivatalos jegyzőkönyvet, döbbenet látták, hogy a barátom által felfedezett ösvény szinte mindvégig egy kiszögellő sziklapárkány alatt vezet el. A Hegymászó Klub egyik szabálya szerint a mászóutakat soha nem szabad a felfedezőjükről elnevezni, hanem mindig a természeti sajátosságaikat kell leírni. Itt kivételt tettek. A jegyzőkönyvbe a következő bejegyzés került: „*Mallory Aknája*, a 2. útvonal egyik változata, l. a mellékelt térképet. Megmászni lehetetlen. Gyenge alkonyi fényben egyszer mégis megmászta Mr. G. H. L. Mallory.”

6

Hadd kezdjem a Charterhouse-ról való beszámolómat annak a napnak a felidézésével, amelyen egy héttel a háború kitörése előtt elhagytam. Megvitattam érzéseimet Neville Barbourral, aki akkor az iskola diáktitkára volt. Mindenekelőtt leszögeztük, hogy meglehet, vannak még Charterhouse-nál is tipikusabb *public school*-ok, ennek esélyét azonban elenyészőnek minősítettük. Aztán, hogy iskolánk reménytelen eset, mert olyan erősek a hagyományok, hogy a megtörésükhöz szélnek kellene ereszteni az egész diákságot és tanszemélyzetet, és mindent teljesen előlről kellene kezdeni. De valószínűleg ez sem lenne elég, hiszen a falakat is valósággal átítatta az általunk alapvetően rossznak tartott, úgynevezett „*public school*-szellem” úgyhogy tulajdonképpen az épületeket is le kellene rombolni, és másutt, más néven újra felépíteni az egész iskolát. Végezetül pe-

dig, hogy most, távozásunkkor nem is sajnálunk egyebet, mint azt a pozíciót, amit az utolsó évben, mint hatodikosok élveztünk, tudniillik többé-kevésbé azt csinálhattunk, amit akartunk. Mindketten Oxfordba mentünk tovább, a St. John's College-ba, amiről úgy gondoltuk, hogy lényegileg Charterhouse kissé keményebb változata lesz. Megint mi leszünk a kisfiúk, de arról szó sem lehet, hogy jólnevelten *public school*-t játszunk, miért is nyilván ki leszünk téve egy csomó kellemetlenségnek: át fogják kutatni a szobáinkat például, meg belénk kötnek, amitől mi majd elveszítjük az önuralmunkat, ütni fogunk, és természetesen mi is kapunk majd egy párat. Addig valószínűleg nem lesz békességünk, amíg harmadéves korunkra majd újra elérjük ugyanazt a pozíciót, amelyet most, az előkészítő iskola utolsó évében elfoglaltunk.

– Ezerkilencszáztizenhétben – mondta Nevill – erre a sok sivatásra rá fogják nyomni a hivatalos pecsétet. Meg fogjuk kapni a diplománkat, aztán új fiúként megint újra kell kezdenünk valami unalmas állásban.

– Pontosan – feleltem.

– Atyaisten – mondta, hirtelen felém fordulva –, nem tudom elviselni, hogy ez vár ránk. Hogy az egyik iskolából egyenesen a másikba menjek. Az a legkevesebb, hogy legalább ezt a nyarat végig külföldön fogom tölteni.

Én úgy éreztem, hogy három hónap kevés erre. Valami olyasmi járt a fejemben, hogy megszököm, és beállok tengerésznek.

– Gondoltál már arra – kérdezte Nevill –, hogy tizennégy évet fecséreltünk el az életünkben jórészt latinra és görögre, amit még csak nem is tanítottak tisztességesen, és hogy most kezdődik az egész előlről még három évig?

De amikor már minden rosszat elmondtunk Charterhouse-ról, eszünkbe jutott, neki vagy nekem, már elfelejtettem, hogy melyikünknek:

– Persze épp az a feneség, hogy azért, mondjuk, két igazán rendes tanár mindig akad a negyven vagy ötven marha között, meg legalább tíz igazán rendes fiú is az öt-hatszáz hülye diák között. Az ő emléküik pedig elkísér, és azt fogjuk érezni, amit Lót, aki tíz ember

kedvéért nem engedte volna elpusztítani Szodomát. Erre a beszélgetésre meg húsz év múlva már egyikünk se fog emlékezni, és akkor majd azt fogjuk hinni, hogy talán tévedtünk, és néhány kivétellel tulajdonképpen mindenki egész rendes volt, és azt fogjuk mondani: „Fiatál voltam és milyen bohó, hogy a tökélyt kértem számon, ami pedig, ugye nem is létezik”, és majd elérzékenyülve mi is Charterhouse-ba fogjuk küldeni a fiainkat, akik meg persze ugyanúgy lesznek ezzel az egésszel, mint mi most.

Mіндеzt nem szabad a régi iskolámmal szembeni támadásnak értelmezni: pusztán az akkori hangulatomat rögzítem. Semmi kétség, nem sokra tartottam azt a szigorú jellemformáló erőt, amivel magasztalói szerint a *public school* intézménye rendelkezik. Nemrégiben egy tipikus charterhouse-i öregdiák azt mondta nekem: – Annyit javult azóta az iskola erkölcsi nívója, hogy rá sem lehet ismerni. – De hát ez nyilván mindig is így lesz.

Azután csak öt év múlva kerültem Oxfordba, 1919-ben, amikor nálam négy évvel fiatalabb Charles öcsém is már rég oxfordi diák volt, mire pedig 1926-ban végre megszereztem az egyetemi fokozatot, már John öcsém is utolért, pedig nyolc évvel fiatalabb nálam.

Charterhouse-ban az első pillanattól fogva olyan nyomasztó levertségben szenvedtem, hogy teljes mélységében nem is szívesen idézem fel. Valami olyasmi volt ez, mint amit Laufzornban, abban a hideg pincében éreztem, a krumpli közt. Az iskolába körülbelül hatszáz fiú járt, akik főleg sportolással meg romantikus kamaszbarátságokkal voltak elfoglalva, a tanulást mindenki lenézte. A jótanulókat nem vonták össze valamelyik hálóterembe, mint Winchesterben vagy Etonban, hanem szétszórták őket. Ezeknek mindig nagyon rosszul ment a soruk, hacsak nem jeleskedtek valami sportban is, és nem tudtak úgy tenni, mintha még a rossz tanulóknál is jobban utálnák a tanulást, és nem segítettek mindig készségesen a rossz tanulóknak. Én történetesen az a fajta jótanuló voltam, aki csakugyan szeret tanulni, és meglepett és elcsüggesztett az osztályban uralkodó közöny. Az első szemeszterben többé-kevésbé békén hagytak, mert az volt a szabály, hogy az új fiúkat se biztatni, se ugratni nem szabad. A fiúk ritkán szóltak hozzám, kivéve, ha elküldtek valami

megbízással, vagy hűvösen rámutattak, hogy megszegtem valami iskolai szokást.

A második szemeszterben elkezdődtek a bajok. Többféle dolog is volt, ami természetesen népszerűtlenné tett. Amellett, hogy jó tanuló voltam, és nem voltam különlegesen jó sportoló, mindig kevés volt a zsebpénzem. Mivel nem tudtam eleget tenni a társadalmi szokásoknak, és nem tudtam az iskolai boltban édességgel traktálni az osztálytársaimat, nem fogadhattam el az ő kínálásukat sem. Ruháim, bár külsőleg megfeleltek az iskola stílusának, nem méretre készültek, és nem a legjobb minőségű szövetből, amelyet az összes többi fiúk viseltek. Emellett otthon még arra sem tanítottak meg, hogyan hordjam őket a legelőnyösebben. Se anyámnak, se apámnak nem volt semmi érzéke az öltözködési finomságokhoz, a bátyáim meg ebben az időben már külföldön voltak. A „házban”, ahol laktam, öt jótanulót kivéve majdnem minden fiú üzletemberek gyereke volt: olyan osztály sarja, amelynek érdeklődési köréről és előítéleteiről mit sem tudtam, hiszen addig csak értelmiségi gyerekeket ismertem. Túl sokat beszéltem, azt se szerették. További hátrányt jelentett, hogy valóban olyan szűzies és ártatlan voltam, ahogyan az anyám tervezte. A nemi életről mit sem tudtam, nem is szólva az iskolai beszélgetésekben állandóan szóba kerülő különféle szexuális rafinériákról, amelyekről teljesen elborzadtam. A legszívesebben megszöktem volna.

De a legtöbb kellemetlenségem abból származott, hogy az iskola névsorában így tüntették fel a nevem: „R. von Graves”. Mindaddig azt hittem, hogy a „Ranke” a második keresztnem; a születési anyakönyvi kivonatomon található „von” zavarba ejtett. Iskolatársaim igyekeztek eltitkolni a második keresztnévüket, és általában sikerült is titokban tartaniuk a cífrábbakat. A „von” nélkül a Rankét kétségkívül elcsúszhatott volna egyszótagú angol névnek, de a „von Ranke” hivalkodó volt. Az üzletemberek gyerekei abban az időben hevesen és sokat vitatkoztak a Reich elleni kereskedelmi háború fenyegetéséről, sőt, szükségességéről. A „német” nekik „mocskos németet” jelentett, „olcsó, vacak árukat”, amelyek „a mi pompás iparrunkkal versenyeznek”. Katonai fenyegetést is jelentett, poroszsa-

got, haszontalan filozófiát, unalmas tudósodást, zenekedvelést és kardcsörgetést. A házban volt még egy német nevű fiú, vele – bár születésére és neveltetésére nézve angol volt – ugyanúgy bántak, mint velem. Viszont lakott a házban egy francia fiú is, aki nagyon népszerű lett, pedig gyatra sportoló volt: VII. Edward király *entente cordiale*-ja remekül működött. Az elterjedt antiszemitizmus tovább rontotta a helyzetet: valaki elhintette a pletykát, hogy nemcsak német vagyok, hanem egyenesen német zsidó.

Én természetesen mindig kardoskodtam, hogy ír vagyok, de egy ír fiú, aki nálam körülbelül másfél évvel régebben volt a házban, nagyon rossz néven vette ezt az állítást. Minden tőle telhetőt megtett, hogy gyötörjön, méghozzá nemcsak afféle rosszindulatú csínyekkel, mint hogy tintát öntött a tankönyveimre, eldugta a tornaruhámat, meglesett a sarkon, és hátulról hirtelen rám támadt, vagy éjjel vizet öntött az ágyamba, hanem azzal is, hogy állandóan ráérszakolta a trágár humorát az én prüdségemre, és gondoskodott róla, hogy viszolygásom köznevetség tárgya legyen. Valósággal legendássá tette állítólagos képmutatásomat, mely mögött titkos romlottság rejlik. Az idegösszeroppanás szélére kerültem. Az iskolai etika nem engedte meg, hogy bajaimat tudassam a ház felügyelőtanárával. A vigyázók, bár nekik kellett volna fenntartaniuk a rendet és őrködniük a ház erkölcein, soha nem avatkoztak közbe, ha az alsósok nyaggattak valakit. Megpróbáltam védekezni, de mivel az esélyek mindig erősen ellenem szóltak, ez csak további heccelődésre biztatta őket. Valószínűleg okosabb lett volna a teljesen passzív ellenállás. Csak az utolsó két iskolaévben szoktam hozzá a trágár beszédhez, és csak katonakoromban kérgesedtem meg annyira, hogy azonos tónusban tudjak válaszolni a sértésekre.

G. H. Rendallról, a Charterhouse akkori igazgatójáról azt mesélték, hogy egy igazgatói konferencián nagy ártatlanul ezt mondta: „Az én fiaim szerelmes természetűek, de ritkán érzékiek.” Csakugyan kevés erotikus természetű eset jutott a tudomására; úgy emlékszem, charterhouse-i időm alatt nem fordult elő több öt vagy hat nagy botránynál, és ritka eset volt, ha valakit kicsaptak. A felügyelőtanárok nem sokat tudtak róla, mi folyik a felügyeletük alatt álló

házban, hiszen a szállásuk el volt különítve a fiúkétól. Mégis egyetlen Rendall-lal, aki különbséget tett a „szerelmeskedés” (amelyen azt értette, hogy nagyobb fiúk érzelmesen beleszerettek kisebbekbe) és az érzékiség vagy serdülő vágy között. Intim kapcsolatra gyakran sor került, de egy idősebb fiú és szerelme tárgya között csak nagyon ritkán – ez tönkretette volna a dolog regényességét –, hanem szinte mindig azonos korú fiúk közt, akik nem voltak szerelmesek, csak épp szexuális partnerra akadtak egymásban. Így mindig fülledt volt a légkör, teli konvencionális, kora viktoriánus jellegű regényes érzelmességgel, amelyet cinizmus és romlottság bonyolított.

7

Második évem közepe táján megírtam a szüleimnek, hogy vegyennek ki ebből az iskolából, mert nem tudom tovább elviselni Charterhouse-ban az életet: beláttam, hogy nem ide való vagyok, és a többiek nemkívánatos elemnek tartanak. Bizalmasan részleteket is közöltem velük, hogy komolyan vegyék a kérésemet; csak hogy a szüleim nem tartották tiszteletben közléseim bizalmas jellegét, mert úgy gondolták, erkölcsi kötelességük tájékoztatni a ház felügyelőtanárát mindarról, amit írtam nekik. Még csak nem is figyelmeztettek, hogy mit csináltak, csak meglátogattak, és a hit és az ima erejéről prédikáltak nekem. Azt mondták, mindent el kell viselnem, annak érdekében, hogy... elfelejtettem, hogy pontosan minek az érdekében, talán a karrieremében. Szerencsére beszámolómban egy szót sem írtam a házban előforduló nemi kilengésekről, így a felügyelő tanár beírta azzal, hogy tartott egy kis beszédet aznap este, ima után, amelyben általánosságban elítélte az erőszakosságot és a zsarnokoskodást. Közölte velünk, hogy éppen most tettek panaszt nála az egyik fiú szülei, ugyanakkor világosan érezte, mennyire utálja a besúgókat, és azt, ha kívülről beavatkoznak a ház ügyeibe. Az én nevem nem került szóba, de az, hogy a szüleim hétköznap látogattak meg, sok megjegyzésre adott okot. Kénytelen voltam ottmaradni, és ráadásul még besúgóként kezelték. Mivel most már fel-

sőtagozatos voltam, saját tanulószobám volt. De a tanulószobákat nem lehetett bezárni, és az enyémet örökösen feldúlták. Még a ház közös öltözőjét sem használhattam többé, így egy használaton kívüli zuhanyozóban dugtam el a tornaruhámat. Aztán valami zűr volt a szívemmel, és az iskolaorvos úgy döntött, hogy többé nem szabad futballoznom. Utolsó mensváram az lett, hogy örültséget színleltem, ami váratlanul jól sikerült. Hamarosan senki nem zaklatott többé, csak kerültek velem mindenféle érintkezést. A *Királyok könyvé*-ből merítettem az ötletet, ahol Dávid „írkál vala a kapuknak ajtain”.

Persze, korántsem akarom árulással vádolni szüleimet. Az ő becsületességük minden kétségen felül áll. A következő szemeszterre a különvonaton mentem Charterhouse-ba, de későn értem ki a Waterloo pályaudvarra, és már nem volt időm jegyet váltani, éppen csak sikerült felkászálódnom egy fülkébe, és a vonat már indult is. A vasúttársaság nem gondoskodott elegendő kocsiról, egész úton állnom kellett. Godalmingban az állomáson a fiúk csordában csődültek kifelé az állomás előtt álló taxikhoz, és elsodortak magukkal a jegyszedők mellett, vagyis végül is ingyen utaztam, ha nagyon kényelmetlenül is. Következő haza írt levelemben megemlítettem a dolgot, éppen csak, hogy írjak valamit, erre apám levélben leszidott. Megírta, hogy ő maga ment ki a Waterloo pályaudvarra, külön azért, hogy jegyet váltson Godalmingba, amit aztán összetépett... Anyám pedig még ennél is aggályosabb tudott lenni. Egyszer egy fiatal nászutaspár egy éjszakára megszállt nálunk Wimbledonban, és otffelejtette az útra becsomagolt szendvicseket, melyekből kettőt félig már megettek. Anyám utánuk küldte a csomagot.

Teljesen magamra maradván, elkezdtem verseket írni, amivel végleg sikerült meggyőzőm mindenkit elmeháborodottságomról, jobban, mint az addig hajamba tűzködött képletes szalmaszálakkal. Egy versem révén, amelyet beküldtem az iskola *A charterhouse-i diák* című folyóiratának, meghívtak, lépjek be az iskolai Költészeti Társaságba. Ennek a Charterhouse-ban fölöttébb rendhagyónak számító szervezetnek hét tagja volt, és üléseit, amelyeken verseket olvastak fel és vitattak meg, havonta egyszer tartotta Guy Kendall házá-

ban, aki akkor osztályfőnök volt az iskolában, most pedig a Hampstead-i University College School igazgatója. A tagok között négy negyedikes volt, de a két másik fiú is másfél évvel volt idősebb nálam. Egyikük sem lakott velem egy házban. Charterhouse-ban szó sem lehetett barátságról különböző házakban lakó vagy különböző korú fiúk között (akkor sem, ha otthon rokonok vagy szomszédok voltak), legföljebb formális ismeretségről, amit tanulás közben kötött az ember vagy csapatjátékok során, krikettezés meg futballozás közben. Az ilyesféle ismeretségek legfeljebb egy tenisz- vagy tollaslabdajátzma erejéig terjedtek.

Így az a barátság, amely köztem és a társaság egyik fiatalabb tagja, Raymond Rodakowski között kezdődött, fölöttébb szokatlan volt. Egyik este, a társaság üléséről hazafelé menet, meséltem Raymond-nak egyet-mást, milyen az életem a házban. Egy-két héttel azelőtt dúlták fel a tanulószobámat, ellopták egyik személyesebb hangú versemet, és kitépték a nyilvános hirdetőtáblára az alsótagozatos diákok nappalijában. Mint ötödikes, én ebbe a helyiségbe a lábamat se tehettem be, vagyis nem szerezhettem vissza a verset. Raymond, első iskolatársam, akivel emberi módon beszélhettem, felháborodottan karolt belém: „Rohadt barbárok!” Azt mondta, szedjem össze magam, és szánjam el magam valamire, mert jó költő vagyok és derék ember. Ezért a szaváért nagyon megszerettem Raymondot. Azt mondta:

– Ha már futballoznod nem szabad, miért nem bokszolsz? Állítólag erősíti a szívet. – Nevettem, és megígértem, hogy elkezdek bokszolni. Aztán Raymond megkérdezte:

– Gondolom, a neved miatt is csúfolnak, mi?

– Igen, mocskos németnek neveznek.

– Nekem is volt zűröm – mondta –, amíg el nem kezdtem bokszolni. – Raymondnak az anyja skót volt, az apja pedig ausztriai lengyel, ő létesítette a brooklandsi löverseny pályát.

A fiúk közül nagyon kevesen bokszoltak, így az iskolai bolt fölötti ökölvívó terem kényelmes találkozóhelyünk lett Raymonddal, akivel különben a Költészeti Társaság ülésein kívül nem is igen talál-

kozhattam volna. Elszántan és vadul nekiláttam, hogy megtanulok bokszolni.

– Ezek a krikettezők és futballisták mind félnek a bokszolóktól, szinte babonásan – mondta Raymond. – Ők maguk nem hajlandók bokszolni, mert féltik a szépséges ábrázatukat. . . a házak közötti évi bajnokságok véres ügyek. De emlékszel arra a cirkuszra, amit Mansfield, Waller és Taylor rendeztek? Ezt a hagyományt érdemes volna fönntartani.

Persze hogy emlékeztem. Két szemeszterrel korábban volt egy híres ülés az iskolai vitakörben, amelynek a vezetősége, a Bizottság, hatodikos fiúkból állt. Bár az ülések elég unalmasak voltak, ami csekély szellemi élet Charterhouse-ban folyt, mégiscsak a Vitakörben zajlott, meg *A charterhouse-i diák* hasábjain, amelyet mindig ennek a Bizottságnak két tagja szerkesztett. Mind a Vitakör, mind a lap tanári ellenőrzéstől mentesen működött. Az egyik szombati vitaestén a szokásos illedelmes légkört felborította a „telivéreknél”, a krikett- és futballtizenegy tagjainak a garázda behatolása. Charterhouse-ban a „telivérek” alkották az uralkodó kasztot: a futballcsapat tizenegyedik embere is sokkal nagyobb tekintélynek örvendett, még ha alsó tagozatos negyedikes volt is csak, mint akár a legkitünőbb hatodikos eminens. Még a „diáktikárság” is csak üres cím volt. De a hatodikos entellektüelek és a telivérek soha nem szálltak harcba egymással. A telivérek semmit sem nyerhettek az összeccsapással, az értelmiségiük meg örültek, ha békén hagyták őket. Így aztán a telivéreknél ez az inváziója – éppen egy idegenben játszott győztes meccsről jöttek haza, és teleítették magukat sörrrel – kínos zavart okozott a Vitakörben. A telivérek megzavarták az ülést, éljeneztek, pffújoltak, és könyvtári folyóirat tartókkal csapkodták az asztalokat. Mansfield mint a Kör elnöke, rendre intette őket, aztán, amikor tovább zavarogtak, berekesztette a vitát.

A telivérek azt hitték, ezzel az incidens le is zárult, de tévedtek. Néhány nap múlva *A charterhouse-i diák*-ban megjelent egy tiltakozó levél, „bizonyos első csapatbeli kisfiúkról”, akik minősíthetetlenül viselkedtek a Vitakörben. A levelet hárman jegyezték nevük kezdőbetűivel: Mansfield, Waller és Taylor. Az egész iskola megdöbbedt

ezen az öngyilkos vakmerőségen, és várta, mikor nyelik le keresztben Kórét, Dátánt és Abirámot. A futballcsapat kapitánya megesküdtött, hogy a három aláírot belemártja az Alapító Udvarán álló szökőkútba. De erre valahogy nem került sor. Az volt a helyzet, hogy mindez az őszi szemeszter elején történt, és az előző évi válogatottból rajta kívül csak ketten maradtak, mivel az új válogatott mindig csak az év folyamán állt össze. A többi nagyszájúak még csak embrió telivérek voltak. Így a dolgot a három hatodikos értelmiségi és az első csapat három válogatottja között kellett volna elintézni. Csakhogy az első csapat számára fölöttébb kényelmetlen tudat volt, hogy Mansfield az iskola nehézsúlyú bokszbajnoka, Waller a középsúlyú bajnokság várományosa, és Taylor is kemény fickó, akivel számolni kell. Miközben törték a fejüket, hogy mi a csodát csináljanak, Mansfield elhatározta, hogy támadásba megy át.

A Charterhouse társadalmi szerződése szigorú kasztrrendszeren alapult, az egyes kasztokat apró öltözködésbeli különbségek jelezték. Új fiúnak minden tilos volt, a második szemeszterben aztán egyszerű nyakkendő helyett már kötött nyakkendőt is hordhatott, másodéves korában pedig akár színes zoknit is viselhetett. A fő kiváltságok legnagyobb részét a harmadik év hozta: a lehajtott gallért, a színes zsebkendőket, a hosszú kabátszárnyat és így tovább; a negyedik év néhány továbbit, például a tombolarendezés jogát, de a telivérek számára különleges jogok voltak fönntartva: egyebek közt világosszürke flannelnadrágot, széles, kiterülő gallért, hátul hasított zakót viseltek, és joguk volt karonfogva sétálni.

Így aztán következő vasárnap Mansfield, Waller és Taylor végrehajtották Charterhouse történetének legbátrabb tettét. Az istentisztelet délelőtt tizenegykor kezdődött, de öt perccel tizenegy előtt már az egész iskolának a helyén ülve kellett várakoznia. A telivérek két perccel tizenegy előtt szoktak bemasírozni, másfél perccel tizenegy előtt jöttek a tanárok, egy perccel tizenegy előtt bejött a kórus, karingben, aztán érkezett az igazgató, és megkezdődött az istentisztelet. Ha egy fiú, akárki, véletlenül elkésett, és az öt, illetve két perccel tizenegy előtti időszak alatt lopakodott be, hatszáz szempár követte sűgva-bűgva és vihogva, mert szembetűnő vakmerőségnek

számított, ha valaki úgy viselkedett, mintha telivér volna. Ezen a vasárnapon aztán, amikor a telivérek szokásos hencgő magabiztosággal beléptek, rendkívüli dolog történt.

A padosrok közt lassan bevonult a három hatodikos, világosszürke flannelnadrágban, széles gallérú hasított zakóban, gomblyukukban rózsaszín szegfüvel. Mindenki meghökkent és elborzadt a látványon, és az első csapat kapitányára bámult, aki falfelhér lett. De addigra már bejöttek a tanárok, utánuk meg a kórus, és ha egy kicsit döcögve énekeltünk is, a nyitó ének feloldotta a feszültséget. Amikor a templom kiürült, mindig „iskolai sorrendben”, azaz előmenetel szerint vonultunk ki, ezért először a hatodik osztály ment ki. A telivérek távolról sem álltak magasan az iskolai rendben, Mansfield, Waller és Taylor jól megelőzték őket. A vasárnapi istentisztelet után az őszi szemeszterben az volt a szokás, hogy a fiúk összegyűltek a könyvtárban, és beszélgettek, így Mansfield, Waller és Taylor is a könyvtárba ment. Útközben elcsíptek egy bőbeszédű tanárt, magukkal vitték, és egészen ebédig beszélgették. Ha a telivérek erőszakoskodni akartak volna, tüstént meg kellett volna tenniük, de egy tanár jelenlétében képtelenség volt jelenetet rendezni. Mansfield, Waller és Taylor, még mindig a tanárral beszélgetve, ment ebédelni, ki-ki a házába. Ettől fogva nyilvánosan csak együtt mutatkoztak, és az iskola, különösen az alsó tagozat, amely régóta zúgolódott az öltözködési szabályok miatt, hőssé avatta őket, és elkezdte gyávának csúfolni a telivéreket.

Végül a válogatott kapitánya panaszt tett Rendallnál az iskolai hagyományok megsértése miatt, és engedélyt kért, hogy fegyelmező intézkedésekkel, erőszakkal visszaállítsa a telivérek jogait. Rendall, aki tudós volt, és nem kedvelte a sporthagyományokat, visszautasította a kérést, és leszögezte, hogy a hatodik osztály ugyanolyan megkülönböztető kiváltságokat érdemel, mint az első csapat, és véleménye szerint joga van megtartani, amit megszerzett. A telivérek tekintélye erősen lehanyatlott.

Raymond biztatására nekiduráltam magam, és amikor a következő iskolaév megkezdődött, már sokkal könnyebb volt a dolgom. Fő üldözőm, az az ír fiú, idegösszeomlást kapott és kimaradt. Írt ne-

kem, hisztérikusan követelte, hogy bocsássak meg neki – ugyanakkor azt is megírta, hogy ha nem vagyok rá hajlandó, még mindig van egy barátja a házban, aki megkeserítheti az életemet. Nem választam a levelére.

8

Még mindig nem voltak barátaim, csak a kisebbek között, akik előtt nem titkoltam, hogy nem szeretem a széniorokat. A kicsiket nagyjából rendes társaságnak tartottam. Ennek az évnek a vége felé, az évi ökölvívó- és tornabemutatón három menetet bokszoltam Raymonddal. A bokszban rengeteg szeretet van – a páros játék, a kölcsönösség, a fájdalom, amit nem érzünk fájdalomnak. Egyikünk se akart ártani a másiknak, se győzni, de azért keményen püföltük egymást.

A nyilvános szereplés megerősítette helyzetemet a házban. Aztán az orvos megengedte, hogy újra futballozzak, és elég jól is játszottam, de ekkor másképpen fordultak balul a dolgaim. A konfirmációval kezdődött, amelyre egy buzgó hittantanár készített elő. Egy egész szemeszteren át minden gondolatomat a vallásra összpontosítottam, alig vártam a szertartást, azt hittem, lelki fordulópontot fog jelenteni. Amikor aztán elkövetkezett, és se a Szentlélek nem szállt le galamb képében, se a nyelveken szólás adományát nem kaptam meg, és semmi látványos dolog nem történt (azt kivéve, hogy a mellettem levő fiú, akit Zuluföld püspöke velem együtt áldott meg, lecsúszott a keskeny lábtámaszról, amin térdepeltünk, és ez óhatatlanul kiváltotta belőlem az ellenhatást). Raymond nem konfirmált, és nagyon megdöbbenett, amikor bevallotta, sőt hengegett vele, hogy ateista. Sokat vitatkoztam vele Isten létéről, Krisztus istenségéről és a Szentháromság szükségszerűségéről. Raymond a Szentháromságról azt mondta, hogy aki képes elfogadni az Athanasius-féle hitvallást, miszerint „aki pedig üdvözülni akar, annak vallania kell, hogy nincs Három Felfoghatatlan, hanem csak Egy Felfoghatatlan”, az azt állítja, hogy az embernek el kell kárhoznania, ha nem hisz valaminek, amit definíciója szerint lehetetlen megérteni. Neki mint gon-

dolkodó lénynek az önbecsülés tiltja, hogy ilyesmikben higgyen. Megkérdezte továbbá tőlem: – Mire jó a lélek, ha az embernek értelme van? Mi a lélek funkciója? Úgy látszik, csak afféle paraszt a sakkasztól.

Mivel szerettem és tiszteltem Raymondot, úgy éreztem, köteles vagyok választ találni erre a megbotránkoztató kérdésre. De minél többet gondolkoztam rajta, annál jobban elbizonytalanodtam. Így aztán, hogy a vallást sérelem ne érje (a vallást és a megváltás lehetőségét az emberi szeretet fölé helyeztem), először teljesen megszakítottam a barátságot Raymonddal. Később elgyöngültem, de amikor megkörménykeztem, ő mint meggyőződéses, könyörtelen ateista, semmiféle liberális-vallásos kompromisszumban nem volt hajlandó kiegyezni. A továbbiakban, amíg Charterhouse-ban voltunk, távol is tartottam magam tőle. Aztán, 1917-ben, amikor ő az Ír gárdaezredben szolgált, egyszer egy délután átlomagoltam a szállására. Addigra már magam is teljesen agnosztikus lettem, és éppoly közel éreztem magam hozzá, mint valaha. Nem sokkal később elesett Cambrai-nál.

Raymonddal való kapcsolatombajtársias volt, és nem szerelmi, de aztán negyedik Charterhouse-ban töltött évemben valóban belé-szerettem egy nálam három évvel fiatalabb, rendkívül intelligens és finom lelkű fiúba. Nevezük Dicknek. Dick nem az én házamban lakott, de akkoriban léptem be az iskolai kórusba, amikor ő, és ez alkalmat adott rá, hogy kóruspróba után időnként beszélgessek vele. Nem voltam tudatában, hogy bármiféle szexuális vágyat éreznék iránta, és soha nem is beszélünk személyes témákról. Ez a tilos kapcsolat megjegyzéseket váltott ki, és az egyik tanár, aki a kórusban énekelt, figyelmeztetett, hogy vessek véget a dolognak. Én azt választottam, hogy a barátságomat semmiféle módon nem engedem korlátozni: rámutattam, hogy Dicket ugyanazok a dolgok érdeklik, mint engem, különösen az irodalomban; és bár talán nem épp szerencsés, hogy nálam ennivel fiatalabb barátot választok magamnak, a velem egykorú fiúkból hiányzik az intelligencia, így kénytelen vagyok ott keresni a barátaimat, ahol tudom. Végül az igazgató is számon kérte rajtam a dolgot. Fennkölt előadást tartottam neki az

idősebb és fiatalabb fiúk közötti barátság hasznáról, idéztem neki Platónt, a görög költőket, Shakespeare-t, Michelangelót és másokat, akik ugyanazt érezték, amit én. Elengedett, anélkül, hogy bármiféle lépést tett volna.

Ötödik charterhouse-i évemben hatodikos lettem, és felügyelőnek is kineveztek. Hatan voltunk felügyelők. Egyikük, Jack Young, a ház sportszervezője, egy barátságos, könnyed fickó, egy szép napon azt mondta:

– Ide figyelj, Graves, be kell küldenem a nevezési listát a házak közötti bokszbajnokságra, téged is fölírjalak?

Mióta Raymondtól elhidegültem, a bokszolás elveszítette a vonzóerejét. Azóta sokat futballoztam, és bekerültem a ház csapatába.

– Mostanában nem bokszolok – mondtam Youngnak.

– Pedig – mondta – a kis Alan elindul váltósúlyban. Jó esélyei vannak. Miért nem indulsz te is váltósúlyban? Meg tudnál tépázni egy-két erősebb fiút, megkönnyíthetnéd a dolgát. – Különösebben nem tetszett nekem az ötlet, hogy én könnyítsem meg Alan dolgát, de nyilvánvalóan indulnom kellett a bajnokságon. Mivel tudtam, hogy a futballhoz elég ugyan a szuffám, de ahhoz nem, hogy menetek sorát bokszoljam végig, elhatároztam, hogy mérkőzéseimnek rövideknek kell lenniük. A ház komornyikja becsempészett számomra egy üveg cseresznyepálinkát – majd azzal lerövidítem a viadalokat.

Addig soha életemben nem ittam semmiféle szeszes italt. Hétéves koromban anyám rábeszélésére aláírtam egy fogadalmi cédulát, amelyen köteleztem magam, hogy Isten kegyelmével mindaddig tartózkodom mindenféle szeszes italtól, amíg ezt a cédulát őrzöm. Csakhogy anyám elvette tőlem, és biztonságra helyezte abban a gondosan lezárt raktárszobában, ahol a Cheyne nagyanyámtól örökölt Anna királynő korabeli ezüstöt tartotta, meg Graves püspök gyémántgyűrűjét, amit Viktória királynőtől kapott, amikor Dublinban prédikált előtte, no meg a keresztelőpoharainkat és a súlyos, kora viktoriánus ékszereket, amelyeket Miss Britain hagyott rá. Mivel a kincsek soha nem kerültek ki a raktárszobából, olybá tekintet-

tem, hogy fogadalmi cédulámtól is mindörökre megváltam. El voltam ragadtatva a cseresznyepálinkától.

A bajnokság egy óra körül kezdődött egy szombati nap délutánján, és este hét óráig tartott. Engem sorsoltak ki mindjárt az első mérkőzésre, és balszerencsés módon épp a kis Alan volt az ellenfelem. Alan szerette volna, ha visszalépek, de megmondtam neki, hogy annak nagyon rossz színezete volna. Tanácsot kértünk Jack Youngtól.

– Nem, az lesz a legsportszerűbb, ha végigbokszoljátok – mondta –, aztán hadd döntsön a pontozás. De nehogy sérülést okozzatok egymásnak! – Így aztán bokszoltunk, és Alan elkezdte megjátszani magát az első sorban ülő barátai előtt.

– Hagyd abba, bokszolunk, nem vereksziünk! – súgtam neki. Néhány pillanat múlva megint megütött, szükségtelenül erősen. Dühbe gurultam, egy jobb lengővel eltaláltam oldalt a nyakát, és kiütöttem. Ez volt az első alkalom, amikor kiütöttem valakit, és ez a diadalézés még jobban felfűtötte cseresznyepálinkás lelkesedésemet. Ködösen felrémlt előttem, hogy a lengő nem is tartozik az iskolai ökölvívó oktatás tananyagába. Baleyenes, testre ballal, fejre jobbal, bal és jobb horog, mindezeket ismerték, de a lengőt valahogy elhanyagolták, valószínűleg azért, mert nem volt olyan „szép”.

Bementem az öltözőbe a kabátomért, és a kövér Harris őrmester, az ökölvívó oktató, azt mondta: – Ide figyeljen, Mr. Graves, miért nem nevez be a középsúlyba is? – Lelkesen beleegyeztem. Aztán visszamentem a házba, ahol hideg fürdőt vettem, és ittam még egy kis cseresznyepálinkát. Következő mérkőzésemre, a középsúly első fordulójában, fél óra múlva került sor. Ezúttal az ellenfelem, aki tizennégy fonttal nehezebb volt nálam, de nem volt valami képzett, az első menetben körbe ugráltatott, és láttam, hogy ki fog fárasztani, hacsak hamarosan nem csinálok valamit. A második menetben leütöttem egy jobb kezes lengővel, de felállt. Mivel éreztem, hogy fogy a szuffám, gyorsan újra leütöttem. A menet során négyszer vagy ötször is a földre küldtem, de nem hagyta, hogy kiszámolják. Utóbb megtudtam, hogy akárcsak én, ő is tudta, hogy Dick nézi a mérkőzést. A végén, amikor megint felém tántorgott, azt gondol-

tam: „Ha most nem mész le a szőnyegre, és nem maradsz ott, én többé már meg se tudlak ütni.” Éppen csak hogy taszítottam egyet az állán, ahogy felém kínálta, de ez elég is volt: elterült, és ott is maradt. Ez a második *knock out* nagy feltűnést keltett. Ezeken az ökölvívó versenyeken ritka dolog volt a kiütés. Amikor visszamentem a házba, újabb hideg fürdőre és némi további cseresznyepálinkára, észrevettem, hogy a fiúk kíváncsian, szinte ámulattal néznek rám.

A verseny további fordulóit köd borítja az emlékezetemben. Most már csak Raymondtól kellett tartanom – tíz-egynéhány fonttal nehezebb volt nálam, és az ő győzelmét várták középsúlyban, csakhogy ő is két súlycsoportban indult, épp az előbb vívott kemény győzelmet a nehézsúly későbbi győztesével, és nem volt olyan állapotban, hogy folytathassa a küzdelmet. Így aztán visszalépett az ellenem való mérkőzéstől. Azt hiszem, ha bárki másról lett volna szó, Raymond ennek ellenére kiállt volna, de azt akarta, hogy győzzek, és tudta, hogy ha visszalép, kipihenhetem magam a következő fordulóig. Aztán egy negyedöntős is visszalépett ellenem a váltósúlyban, így már csak három mérkőzésem maradt hátra, és egyik sem tartott tovább egy menetnél. A lengőütés mindkét súlycsoportban megszerezte nekem a győzelmet: két ezüstkupát kaptam. Viszont kifecamítottam mindkét hüvelykujjamat, mert nem emeltem ki elég magasra a könyökömet. Amikor néhány év múlva megpróbáltam eladni a kupákat, hogy éhen ne haljak, kiderült, hogy csak futtatva voltak ezüsttel.

Dickhez való vonzódásomtól eltekintve utolsó két iskolai évem legfontosabb eseménye George Malloryval, egy huszonhat-huszonhét éves tanárral való megismerkedésem volt, aki nem sokkal azelőtt végzett Cambridge-ben, és olyan fiatalos volt a külseje, hogy gyakran diáknak nézték. Első pillanattól fogva egyenrangúként bánt velem. Szabad időmben vagy az ő szobájában olvasgattam, vagy kirándulni mentem vele a környékre. Tőle tudtam meg, hogy vannak modern írók is. Mivel apám két nemzedékkel idősebb volt nálam, és a könyvekkel addig csak általa tartottam kapcsolatot, még soha nem hallottam olyan írókról, mint Shaw, Samuel Butler, Rupert Brooke, Wells, Flecker vagy Mascfield, és felfedezésük nagy iz-

galomba hozott. George Mallory szobájában találkoztam először Edward Marsh-sal (akkoriban Mr. Asquith, a miniszterelnök titkára volt), aki mindig jó barátom maradt, és akivel, bár mostanában ritkán látjuk egymást, soha nem veszem össze: ebben szinte egyedül áll a háború előtti barátaim közt. Mallory megmutatta Marsh-nak a verseimet, tetszettek is neki, de megmagyarázta, hogy ötven évvel ezelőtti költői nyelven íródtak, és bár a vers minőségét ez nem rontja szükségképpen, sok olvasónak előítéletei lennének olyan művekkel szemben, amelyeket 1913-ban 1863 divatja szerint írtak.

1913 nyarán George Mallory, Cyril Hartman, Raymond meg én kiadtunk egy *Zöld Chartreuse* című folyóiratot. Csak egyetlen számot szándékoztunk megjelentetni: egy *public school*-ban az új folyóiratok első száma mindig elfogy, de a második már jócskán ráfizetéses. A *Zöld Chartreuse*-ből iktatom ide, önéletrajzi vonatkozásai miatt, ezt az írást, amelyet az iskolai zsargonban írtam:

ÚJONC-VIZSGÁM

Amikor a második pénteken, este fél tízkor a hálómban eloltották a lámpát, és elháltak a távozó felügyelő tanár léptei: megkezdődött a mulatság.

Az alsós hálófülkék felvigyázója megtette magát vizsgálóbiztosnak és itéletvégrehajtónak, amiben hathatósan segédkezett neki az időmérő, a jegyző meg hírhejt cimboráik csapata. Félénk „újoncdiák” voltam akkoriban, egészen átizzadtam a pizsamámat félelmemben. Három társamat már levizsgáztatták és elítélték, mire rám került az inkvizíció sora.

– Most Jones következik – mondta egy hang. – Kis telivérke, ma is nekem jött futás közben. Fogós kérdéseket kell feltennünk neki!

– Ide figyelj, Jones, mik a színei a felügyelő tanárnak... akarom mondani, hogy hívják a felügyelő tanárt abban a házban, amelyiknek a fekete és a fehér a színei? Egy, kettő, három...

– Mr. Girdlestone. – Remegett a hangom a sötétben.

– Az egyszerűbb dolgokat nyilván tudja. Majd megkavarjuk. Melyek a színei annak a klubnak, amelyikbe a nagy házak tartoznak? Egy, kettő, három, négy...

Főlkeléskor napok óta ezeket a kérdéseket magoltam, és éppen hogy sikerült kiböknöm a választ, mielőtt kiszámoltak.

– Két kérdés, még nem hibázott. Neki kell gyürkőznünk – mondta valaki.

– Ide figyelj, Jones, hogy jutsz Weekitesből Farncombe-ba? Egy, kettő, három...

Mire Bridge-ig eljutottam az útvonal leírásában, kiszámoltak.

– Három kérdés. Egy hiba. Tizből hármat hibázhatsz.

– Hol van a Charterhouse Magazin? Egy, kettő, három, négy...

– Az A charterhouse-i diák szerkesztőségére gondolsz? – kérdeztem.

Mindenki nevetett.

– Négy kérdés. Két hiba. Aszondom, Robinson, már túl sokra megfelelt. Fölteszünk neki egy pár rázósat.

Súgás, bűgás.

– Hány éves az a ló, amelyik az alsó rétet hengereli? Egy, kettő, három...

– Hat! – vágtam rá hasból.

– Tévedsz, harmincnyc. Hat kérdés. Három hiba! Szerencséd volt, hogy nem a családfáját kérdeztük.

– Mik a kenecsapat színei? Egy, kettő, há...

– Nincs!

– A vidulásodért szorulni fogsz, de a válasz érvényes. Hét kérdés. Három hiba. Jones?

– Igenis!

– Hogy hívták azt a lányt, akiről azt pletykálták, hogy a tavalyi futballtitkár fülig szerelmes bele? Egy, kettő, három, négy...

– Daisynek! – (Ez elég valószínűnek hangzott.)

– Nahát! Történetesen ismerem a tavalyi futballtitkárt, egyszerűen meg fog ölni, amiért rágalmakat terjesztés róla. Különb. is tévedsz. Nyolc kérdés. Négy hiba! Holnap reggel hétkor bejössz a fülkémbe. Megértted? Jó éjszakát!

Ezzel meglóbálta a gyertya fölött a hajkefét, amitől óriási árnyék jelent meg a mennyezetén.

A Költészeti Társaság körülbelül ebben az időben múlt ki – mégpedig a következőképpen. Két hatodikos tagja megjelent az egyik ülésen, és mindketten felolvastak egy-egy meglehetősen unalmas és

sablonos verset a szerelemről meg a természetről, senki nem figyelt oda különösebben. De a következő héten megjelentek *A charterhouse-i diák*-ban, és hamarosan mindenki vihogva mutogatta a verseket, mert mindkét álnéven megjelent költemény akrosztikon volt, és a kezdőbetűkből egy „dolog” bontakozott ki. A „dolog” iskolai nyelven „románcot” jelentett, amelyben két fiú neve volt összekapcsolva, oly módon, hogy az idősebbik neve állt elől. Ez esetben mindkét elől szereplő fiú „telivér” volt. Ostoba agresszió volt ez a hatodikosok és a telivérek közötti viszályban, de nemigen lett volna belőle semmi, ha a Költészeti Társaságnak egy másik hatodikos tagja nem leledzett volna plátói szerelemben az akrosztikonokban szereplő két kisebb fiú egyikével. Dühében és féltékenységében bement az igazgatóhoz (Frank Fletcherhez, aki G. H. Rendall helyére lépett), és felhívta a figyelmét a két akrosztikonra, amelyeket a tanárok közül különben senki nem vett volna észre. Úgy tett, mintha nem ismerné a szerzőiket, de – bár nem vett részt azon az ülésen, amelyen a verseket felolvasták – stílusukból könnyen kitalálta, hogy kik lehetnek. Én meg közben vigyázatlanul elfecsegttem valakinek a szerzők nevét, így engem is beleráncigáltak tanúként az ügybe.

Az igazgató nagyon komolyan fogta fel a dolgot. A két költő elvesztette felügyelődiáki kiváltságait, *A charterhouse-i diák* szerkesztője pedig, aki tudta a versfők titkát, mégis közölte a verseket, szerkesztői és diáktitkári címét. A besúgó történetesen éppen mögötte állt az iskolai ranglétrán, s így mindkét minőségében ő lett az utódja. Erre a fejleményre, amely nagyon népszerűtlenné tette, nem számított, s csak azzal vigasztalódhatott, hogy amit tett, csupán szerelemből tette, hogy megtorolja az ifjú barátján esett nyilvános sértést. A Költészeti Társaságot igazgatói rendelettel dicstelenül feloszlatták. „Ugye, megmondtam” – hajtogatták azok a tanárok, akik nem hittek sem a költészetben, sem az iskolai erkölcsnemesítő társaságokban. Én azonban nagy hálával tartoztam Rendallnak (ama néhány tanár egyikének, akik csökönnyösen jobban bántak a fiúkkal érdemüknél): azokban az időkben, amikor legcudarabbul éreztem magam, nem is volt más örömem a Költészeti Tanács ülésein kívül.

A Charterhouse-ban töltött utolsó évemben minden lehetőt meg-

tettem, hogy kimutassam, mennyire megvetem az iskolai hagyományokat. 1913 telén a klasszikus nyelvekből tanulmányi versenyt nyertem az oxfordi St. John's College-ban, s attól kezdve megengedhettem magamnak, hogy elhanyagoljam az iskolai munkát. A *charterhouse-i diák*-ot Nevill Barbour meg én szerkesztettük; időm jó része erre ment rá. Nevill, aki mint jótanuló legalább annyit szenvedett az iskolában, mint én, osztotta a charterhouse-i hagyományok iránti ellenszenvemet; szerinte a kötelező sportolás volt a legrosszabb közülük. A krikettet utáltuk a legjobban, mert erre ment el a legtöbb időnk – fölöslegesen –, méghozzá a legszebb évszakban. Nevill javasolta, hogy indítsunk kampányt a tenisz mellett. Nem rajongtunk komolyan a teniszért, de ezt találtuk a legkézreesebb fegyvernek a krikett ellen, amelyben – írtuk – a kevesek önző mulatsága aligha mentség a többség unalmára. A tenisz gyors és élénk játék. Felkértünk nemzetközi versenyeken szereplő öregdiák teniszeczőket, írjanak olvasóleveleket, és javasolják a teniszt, mint férfiasabb és élénkebb játékot. Még Anthony Wildingot, a világbajnokot is rábeszéljük a levélírásra. A tornatanárokat, akik a teniszt „labdapofozásnak”, lányoknak való játéknak nevezték, fölháborította ez a krikett elleni támadás, még inkább álságosan gúnyos, krikettpartí levelem, amelyet „Iskarióti Júdás” álnéven közöltem. Egyikük el is ment Nevillhez, és felkérte, hogy szíveskedjék kevésbé „ellentmondásos” szellemben szerkeszteni a lapot.

– Nem követségbe jöttem – magyarázta.

– Nem? – mondta Nevill. – Pedig azt hittem. Hiszen tavaly is nem ön volt-e a tantestület egyetlen tagja, aki fizetésemelésért folyamodott az Igazgató Tanácshoz?

Kampányunk eredménye magunkat is meglepett. Amikor lepleztük, hogy a két sárga állapotban lévő iskolai teniszpálya fenntartására érkezett adományokat évek óta a krikettbizottság sajátította ki, nemcsak a példányszámunk duplázódott meg, hanem még gyűjtés is kezdődött további teniszpályák létesítésére, hogy Charterhouse a *public school*-tenisz bölcsőjévé válhasson. Közbejött a háború, a pályák azonban egy szép napon mégiscsak megépültek. Nemrégiben kocsival arra jártam, és rengeteg teniszpályát láttam. Kíván-

csi vagyok, vannak-e mostanában Charterhouse-ban tenisz-telivérek?

A költészetten és Dicken kívül továbbra sem igen érdekelt semmi. A házbéli felügyelődiák kollégáimmal örökös civakodás volt az életem. Szinte mindegyikkel haragban voltam, kivéve Jack Youngot és a főfelügyelőt. Young, házunk egyetlen telivére, idejének legnagyobb részét más házakban töltötte a többi telivérékkel. A főfelügyelő tudóstípus volt, eminens, aki egészséges nézeteket vallott ugyan, de a házban töltött első három évében megkeseredett, és most túlságosan sokat adott a méltóságára. Többé-kevésbé a többiek befolyása alatt állt, és én kénytelen-kelletlen magamban őt is közibük soroltam. Dick iránti szerelmem állandó tréfálkozás tárgya volt, de túlságosan messzire soha nem merészkedtek. Egyszer rajtakaptam egyiküket a fürdőszobában, éppen két összefonódó szívet karmolt a falra, fölötte Dick meg az én nevem kezdőbetűivel. Belöktem a kádba, és ráeresztettem a csapot. Erre másnap elcsente egy kéziratos jegyzetfüzetemet, amit néhány könyvvel együtt a felügyelő diákok szobájában hagytam, aztán Jack Young kivételével mindnyájan kritikus széljegyzeteket firkáltak bele kék zsírkrétával, és aláírták a nevük kezdőbetűit. Jacket soha nem lehetett volna ilyen úriemberhez nem méltó viselkedésre rávenni. Amikor rájöttem, hogy mit csináltak, írásos bocsánatkérést követeltem, és megfenyegettem őket, hogy ha öt percen belül nem kapom meg, kiválasztok közülük egyet, megteszem egyedüli felelősnek, és megverem. Elmentem hideg fürdőt venni, azzal, hogy utána az első felügyelő diákot, akivel találkozom, leütöm.

Akár véletlenségből történt, akár azért, mert azt hitte, hogy a pozíciója megvédi, a főfelügyelő volt az első, aki szembejött velem a folyosón. Leütöttem. Esti stúdiumidő volt, ami alól mi fel voltunk mentve, mégis arra jött véletlenül egy alsós, akit kiküldtek valamire, és meglátta a kifreccsenő vért, így az incidenst nem lehetett el-tussolni. A ház felügyelő tanára tüstént hívatott. Izgága, idősebb férfi volt, és amikor dühbe gurult, nehezen tudott uralkodni a nyálán, ezzel a tulajdonságával ki is vívta magának a „Zápor” Parry nevet. Bementem a dolgozószobájába, leültetett egy székre, aztán odaállt

fölém, ökölbe szorította a kezét, és magas fejhangon kiabálni kezdett:

– Tudatában vagy, hogy milyen brutális tettet követtél el? – Bugyborgott a nyál a szájából. Fölugrottam, én is ökölbe szorítottam a kezem, és megmondtam neki, hogy ugyanezt fogom csinálni bárkivel, aki pimasz megjegyzéseket firkál a bizalmas irataimba, és nem hajlandó bocsánatot kérni.

– Bizalmas iratok? Disznó versek! – mondta Zápor Parry.

Az ügy eredményeképpen megint meggyűlt a bajom az igazgatóval. Mivel azonban ez volt az utolsó szemeszterem, megengedte, hogy megbélyegzés nélkül járjam végig az öt évet. Amikor újra fölvetette a kérdést, zavarba ejtette az őszinteségem, amellyel bevalóttam Dick iránti szerelmemet. Nem voltam hajlandó megbánást tanúsítani, és mint később hallottam, úgy jellemezte az ügyet, mint ama ritka esetek egyikét, amikor a különböző korú fiúk közötti barátság, érzése szerint, lényegileg erkölcsös. Egy vagy két hét múlva életem egyik legszörnyűbb negyedóráját éltem át Dick miatt. Amikor az a tanár, aki a kórusban énekelt, figyelmeztetett, hogy ne nézegessünk egymásra Dickkel a templomban, még csak nagyon dühös lettem. De amikor az egyik kórusbeli fiú elmesélte, hogy látta, amikor a tanár lopva megcsókolta Dicket a kórus egyik szereplésén, iszonyú haragra gerjedtem, és anélkül, hogy a részletek után kérdezősködtem vagy bizonyítékokat kerestem volna, bementem a tanárhoz, és megmondtam neki, hogy ha nem mond le az állásáról, jelentem az ügyet az igazgatónak – máris hírhedt volt az iskolában ilyesmikért, egy fiút megcsókolni pedig főbenjáró bűn volt. Erkölcsi felháborodásom mögött kétségkívül gyilkos féltékenység rejtőzött. Amikor hevesen tagadta a vádat, el sem tudtam képzelni, hogy most mi lesz. De azt mondtam:

– Jól van, menjünk az igazgatóhoz, és tagadja le az ő jelenlétében.

– A gyerek maga mondta ezt neked? – kérdezte.

– Nem.

– Helyes, akkor érte küldetek, majd ő megmondja az igazságot.

Elküldött Dickért, aki nagyon ijedt képpel jött be. A tanár fenyegetően jelentette ki:

– Graves azt mondja, hogy egyszer megcsókoltalak. Igaz ez?

– Igen, igaz! – felelte Dick.

Így aztán, miután eleresztette Dicket, a tanár összeomlott, én meg nagyon nyomorúságosan éreztem magam. Megígérte, hogy a szemeszter végén, ami már nem volt messze, egészségi okokra hivatkozva lemond az állásáról. Még meg is köszönte nekem, hogy egyenesen hozzá fordultam, és nem mentem az igazgatóhoz. Mindez 1914 nyarán történt, a tanár beállt a hadseregbe, és a következő évben el is esett. Mint Dick később elmesélte nekem, szó sem volt róla, hogy megcsókolta, de látta, hogy bajom lehet a dologból – biztosan a kórus valamelyik másik tagjával esett meg.

Egyik utolsó charterhouse-i emlékem egy iskolai vita, arról az indítványról, mely szerint „a ház a kötelező katonai szolgálat híve”. Az *Empire Service League* nevű bajtársi egyesület, amelynek a Viktória-kereszttel kitüntetett Roberts of Kandahar gróf volt az elnöke, szónokot küldött a javaslat támogatására. Hatszáztizenkilencből mindössze hat nemleges szavazat esett. Én voltam az ellenzék vezérszónoka, nemrégiben kiléptem az *Officers' Training Corps* tartalékoskísztől is, fellázadva a magától értetődő parancsteljesítés elve ellen. Előző nyáron két hetet töltöttem a Salisbury síkságon, a Tidworth melletti O. T. C. kiképzőtáborban, és elrévültem a legújabb katonai eszközök különleges bemutatóján: szögesdrótakadályokat, gépfegyvereket és tábortüzséget mutattak be harci helyzetben. Sir William Robertson tábornok – azóta már tábornagy –, akinek egyik fia a mi iskolánkba járt, meglátogatta a tábort, és fejünkbe verte, hogy két-három éven belül elkerülhetetlenül ki fog törni Németországgal a háború, és fel kell rá készülnünk, hogy kivegyük belőle a részünket, mint annak az új haderőnek a vezetői, amely majd a háborút megvívja. A hat nemmel szavazó közül, azt hiszem, csak Nevill Barbour meg én éltük túl a háborút.

Utolsó emlékem az igazgató búcsúdöfése:

– Hát, isten vele, Graves, és ne felejtse el, hogy a legjobb barátja a papírkosár. – Ez jó tanácsnak bizonyult, ha talán nem is úgy, ahogyan ő értette: kevés író dolgozza át annyiszor a műveit, mint én.

Annak idején sokat töprengtem rajta, hogy iskolatársaim közül

vajon kik viszik majd valamire az életben. A háború minden számítást felborított. Sok buta fiú futott be rövid, fényes katonai pályát, különösen a hadirepülőknél; század- és ezredparancsnokok lettek. „Borzas” McNair, az iskola diákelnöke, közlegény létére Viktória-keresztet kapott. A kis Sturgess, aki az én tanulószobám szolgadiákja volt, szintén híres lett, bár sok köszönet nem volt benne: első franciaországi bevetésén egy új típusú nehéz bombázót vitt át a Csatornán, és tökéletes leszállást hajtott végre egy repülőtéren, csak épp a német vonalak mögött (eltévesztve az útirányt). Volt egy fiú, akit első charterhouse-i évemben nagyon csodáltam: Desmond O'Brien. Akkoriban ő volt az egyetlen köztünk, aki vígan füttyült az összes iskolai szabályokra. Álkulcsokat készített a könyvtárhoz, a kápolnához és a természettudományos laboratóriumokhoz, éjszánkánként kiszökdösött a házából, és mindent összekavart nagy műgonddal. O'Briennek az igazgató dolgozószobájához is volt kulcsa, egyik éjjel zseblámpával be is hatolt oda, és elhozott egy feljegyzést, meg is mutatta nekem: „O'Brient ki kell csapni.” Az iskola parkjának egyik tilos csalisóban volt egy rádióvevő készüléke, és fölfedezett egy szellőzőaknát, amelyen át, mint egy bagoly, be tudott hurogni a könyvtárba anélkül, hogy rajtacsíphették volna. Egyszer megfenyegettek minket, hogy megvonják egy szabad délutánunkat, mert az iskola valamelyik diákja megsúzlizott egy tehenet, az pedig beledöglött az ijedtségbe, és senki nem vállalta magára a dolgot. O'Brien nem volt ott, rendkívüli eltávozást kapott az egyik nővére esküvőjére. Egyik barátja megírta neki a szabad délután dolgát, mire táviratozott Rendallnak: „Tehenet megoeltem bocsaanat joevoek O'Brien”. Végül aztán Rendall kicsapta, mert három teljes napon át távollétével tüntetett minden óráról és a kápolnából. O'Brien a háború elején esett el, Bruges fölött lőtték le.

Legalább minden harmadik fiú elesett, mert amint csak tehettek, mindnyájan tiszti beosztást vállaltak, legtöbbször a gyalogságnál és a királyi repülőcsapatnál. A nyugati fronton a háború egyes szakaszaiban mindössze három hónap volt a gyalogsági csapattisztek átlagos élettartama; ezalatt vagy megsebesültek, vagy elesetek. A sebesültek és az elesettek aránya körülbelül négy az egyhez volt. A négy közül

egy sebesült meg súlyosan, a többi három többé-kevésbé könnyen. A három könnyű sebesült néhány heti vagy havi távollét után visszatért a frontra, és újra ugyanazokkal az esélyekkel nézett szembe. Mivel a háború négy és fél évig tartott, könnyű belátni, hogy miért van a túlélők között annyi többszörösen sebesült és örökre megrokkant tiszta.

Iskolatársaim közül ketten lettek ismert sportemberek. A. G. Bower, aki később az angol futballválogatott kapitánya lett, pedig Charterhouse-ban még csak közepes játékosnak számított; és Woolf Barnato, a surreyi krikettbajnok (és milliomos autóversenyző), aki nálunk szintén csak közepes játékos volt. Bár Barnato ugyanabban a házban lakott, mint én, a négy év alatt, amíg együtt voltunk, egyetlen szót sem váltottunk. A jó tanulók közül eddig öten szereztek nevet maguknak: Richard Hughes mint színműfő; Richard Goolden mint színész, vénember-szerepekben; Cyril Hartmann mint a francia történelmi botrányok szakértője; Vincent Seligman, aki írt Venizeloszról egy propagandisztikus célú életrajzot; valamint Charles öcsém, mint a *Daily Mail* társasági riportere. Néhanapján mások nevével is találkozom a lapokban. Nemrégiben M. került bele az újságokba, mert megszökött egy magán-elmegyógyintézetből. M. egyszer tíz shillinget kínált egy fiúnak, hogy fogja a kezét egy zivatar alatt, és gyakran fenyegetőzött azzal, hogy megszökök Charterhouse-ból.

George Mallory többet is tett értem, nemcsak könyveket adott kölcsön: az iskolai vakációkon magával vitt hegyet mászni a Snowdonra. Harlechi hálószobám ablakából nagyon jól ismertem a Snowdont. Távoli fehér hósapkája tavaszoként megejtő dicsfénybe borította az egész tájat. Amikor először mentem George-dzsál a Snowdonra, a Quellin-tó partján szálltunk meg, a Snowdon Ranger szállóban. Január volt, a hegyet hó borította. Sziklát keveset másztunk, de kötéllel és jégcsákánnyal fölkapaszkodtunk néhány jó, havas lejtőn. Emlékszem, amikor egyszer fölmásztunk a csúcsra. Az ottani